

SİNOP BASKININ BİLİNMEYENLERİ¹

Dr. Nejat Tarakçı
Deniz Tarihçisi
ntarakci@gmail.com

Giriş

Sinop'a yolu düşenler merkezdeki itfaiye binasının karşısındaki yeşil alan içinde bir anıt görürler. Bu anıt 1853'de vefat eden deniz şehitleri anısına 24 Temmuz 1923'de yapılmıştır. Cumhuriyeti kuranlar 170 yıl sonra şehitlerine de sahip çıkmışlardır. 1963 yılında Deniz Lisesi öğrencisi iken bu anıtın önünde resim çektirmiştim. Ama bu şehitlerin hikâyesini yeterince bilmiyordum. Sadece 1853'de Rusların Sinop şehrini yaktıkları anlatılıyordu. Şimdilerde şehitlik şehrin içinde kaybolmuş durumda. Ayrıca bilinmez bir nedenle bu anıtın kapısının da uzun zamandan beri kapalı olduğunu öğrendim.

İçinde insanın acı çektiği tarihimizdeki bütün olaylar önemlidir. Ben de Sinop baskını olarak bilinen bu olayın bilinmeyen yönlerini anlatmaya çalışacağım. 1853 yılının 30 Kasımı soğuk bir gündü. Kar atıyordu. Günlerden Cuma idi. Ruslar o gün sürpriz olmayan bir baskınla Sinop limanında bulunan 12 gemilik Osmanlı filosunun tamamını imha etti. Osmanlı filosu sadece hafif tonajlı ateş gücü az firkateyn ve korvetlerden oluşuyordu. Aralarında kalyon yoktu. Yanan gemilerde bulunan 4.200 personelin 2.700'ü şehit oldu. 556 kişi ağır yaralandı. Toplam 944 kişi yara almadan kurtuldu.² Rusların zayıtı ise bir subay, 33 er ölü ve 230 yaralıdan ibaretti. Filo komutanı Koramiral Osman Paşa esir düştü, yardımcısı Tümamiral Hüseyin Paşa şehit oldu. Deniz harp tarihimizde, sadece 1571'de İnebahtı'da³ normal bir deniz savaşı sonunda yenildik. Diğer yenilgilerimiz hep baskına uğramak şeklinde oldu. Bunlar 1771 Çeşme Baskını, 1827 Navarin Baskını ve 1853 Sinop Baskınıdır. Bu üç baskının

¹ Bu makale Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları İş Bankası Yayınları 2012 adlı eserden faydalanılarak hazırlanmıştır.

² Başbakanlık Arşivi, İrade-i Dâhiliye, 18095 ve 18116. Risale-i Mevkute-i Bahriye c. I V, s.536

³ Batılılar bunu Lepanto olarak isimlendirirler

üçünde de Rus donanması yer almıştır. Kırım Savaşı'nın hemen öncesinde gerçekleşen Sinop Baskını, sadece Osmanlı donanmasının değil, aynı zamanda Osmanlı yönetimin de ne derece bir çürümüşlük içinde olduğunu gösteren acı bir olaydır.

Osmanlı Donanmasının Durumu

4 Ekim 1853'de Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etti. Osmanlı donanmasının durumu iyi değildi. Personel Karadeniz'e çıkmaya çekiniyordu. Personelin kışlık kıyafetleri yoktu. Ancak Rus donanmasına karşı mutlaka Karadeniz'e çıkıp eğitim yapılması gerekiyordu. Kaptan Paşa Ruslar bizi görür de onlar da Karadeniz'e çıkarlar diye Karadeniz'e çıkmak istemiyordu. Osmanlı hükümeti donanmanın bu durumuna rağmen Ruslar gibi Karadeniz'de bir filo buldurmaya heveslendi. Bunun üzerine Kaptan Paşa Bahriye Meclisini topladı. Donanmanın Sinop'ta kışlayarak Karadeniz'de bulunması kararlaştırıldı. Ancak bu karara, Sinop'un Sivastopol'e çok yakın olduğundan Rus donanmasının taarruzuna uğrama tehlikesi olduğu da ilave edildi. Babıali kararın sonunu beğenmedi. Amirallerin yetkilerini aştığı söylendi. Osmanlı donanması o tarihte bir geçiş dönemi yaşıyordu. Sistem değişikliği vardı. Açık göğüslü yelekler, şalvarlar ve kuşakların yerine yukarıdan aşağıya düğmeli setrelerle yanları şeritli pantolonlar gelmişti. Modern giyim tarzı müminlerin istedikleri vakit abdest alma ve namaz kılma alışkanlıkları ile uyuşmuyordu. Bir fırtına çıkıp da yelkenlerin başındaki erler arandığında onları secde halde namaza durmuş buluyordunuz.⁴ Subaylar, eğitimliler (mektepli) ve eğitimsizler (alaylı) diye ikiye ayrılıyorlardı. Mektepliler pratik bilgiyi küçümserken, alaylılar ise eğitimin denizciyi bozduğunu iddia etmekteydiler. Senelerden beri devam eden iltimaslı ve haksız rütbe terfileriyle liyakatlilerin terfiden uzak kalmaları mesleğin kıymetini düşürmüştü. İltimaslılara yer açmak için zorla emekliye sevk etmek, memuriyetten çıkarmak yüzünden de donanma, birtakım iyi subaylarını kaybetmişti. Rusya'ya harp ilan edilmesine rağmen Babıali'nin talimatına uygun olarak, Sinop'a gidecek filoya ilk önce ateş etmekten kaçınılması emri verilmişti. Savaş ilan ettiğiniz bir ülke gemisine ilk ateşi açmaktan kaçınma emri veriliyor. Ne kadar anlamsız değil mi?

Sinop Baskını ve Acılar

Osmanlı filosu 5 Kasım 1853'de yola çıktı. Filo fırtınadan yolda dağıldı. Bir kısmı 13 Kasım günü Sinop'a vardı. Daha sonra diğer gemiler de filoya katıldılar. 14 Kasım günü bir Rus filosu Sinop açıklarında görüldü. Rusların Sivastopol'den takviye alacakları değerlendirildi. Rus filosu uzaklaşır uzaklaşmaz, Türk filosunun İstanbul Boğazına geri çekilmesine karar verildi. Babıali, amirallerin Sinop'a gitmeden önce dile getirdikleri baskına uğrama

⁴ Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları İş Bankası Yayınları 2012 s. 142

tehlikesinden herhalde korkmaya başlamıştı. Ancak başarılı bir kaçışın şansı % 50 idi. Birincisi, belki Boğaza girinceye kadar, düşmana rastlanmazdı. İkincisi, düşmana rastlansa da belki Türk gemileri daha fazla sürat yaparak Boğaza girebilirdi. Ancak Filo komutanı Osman Paşa, denizde yapılacak bir muharebenin bütün mürettebatın mahvıyla sonuçlanacağını düşünüyordu. Bir deniz kuvveti denizde muharebe yapmayacak da nerede yapacaktı acaba? Eğitimsizlik, kendine ve personeline güvenmeme, sorumluluktan kaçma dışında bu davranış nasıl açıklanabilirdi? Ayrıca fırtınalı havalar da Paşa'nın sinirlerini bozmuştu. Geçirdiği fırtına gibi bir hava ile karşılaşmaktansa düşmanı limanda demirli iken karşılamaya yemin etmişti. Paşa'nın, İnebahtı ve Navarin 'deki acı mağlubiyetlerin nedenlerinden habersiz olduğu muhakkaktı. Ayrıca, Koramiral rütbesine gelmiş bir denizci, denizden korkar mıydı? 27 Kasım günü Sinop limanı açığında 11 gemilik bir Rus filosu gözükte. Bu filo liman açıklarında üç gün vakit geçirerek havanın yumuşamasını bekledi. Türk filosu demir üzerinde bir yay çizerek düşmanı beklemeye başladı. Filonun sol yanı beş topluk bir kara bataryası ile korunuyordu. Bunlardan üç tanesi Cenevizlilerden kalma yani en az 100-200 yıllık toplardı. Osmanlının 300 yıllık kapalı denizi Karadeniz hep ihmal edilmişti. Kırım bölgesi Kırım Hanlığına bırakılmış ancak Anadolu kıyıları ile ilgilenen olmamıştı. Limanda bundan başka üç batarya daha vardı. Ancak Osmanlı filosu öylesine kötü demirlemişti ki bu bataryalardan birinin atışına engel oluyordu. Osmanlı filosu mademki savaşı demir üzerinde kabul edecekti o zaman kara bataryalarına çaparız vermeyecek şekilde kıyıya daha yakın demirlemesi gerekiyordu. Bataryalardan birinin de hemen barutu bittiğinden saf dışı kaldı.

Sinop Valisi Hüseyin Paşa, Sinop limanının Rus filosu tarafından ablukaya alınmasından beri atlarını hazır bulunduruyordu. 30 Kasım sabahı Ruslar limana yaklaşınca hemen ata bindi, şehirden kaçtı ve ta 14 saat uzakta bir yere varıncaya kadar arkasına bile bakmadı. Müslüman ahali de kaçmıştı. Rumlar ise Rusları dost saydıklarından yerlerinde kaldılar. Müslümanlara neden kaçtıkları sorulunca, Paşa kaçtıktan sonra ahali kalabilir mi? Şeklinde cevaplıyorlardı.

Bir buçuk saat içinde muharebenin sonucu belli olmuştu. Ancak Amiral Nahimov, zaferine leke süren bir uygulamaya imza attı. Merhametsizce gülle, humbara ve yağlı paçavra atmaya devam etti. Direnmeyen birçok adam öldüğü gibi, kasabanın Müslüman mahallesini de yaktı. Bütün Osmanlı gemileri kumlu sahilde yanıp batmadıkça ateşi kesmedi. Nesim fırkateynini zaferin simgesi olarak Rusya'ya götürmek istediler. Fakat fazla su aldığından ertesi günü baştankara edip yaktılar. Gemisini tahliye ederek gemisinin cephaneliğini havaya uçuran Ali Bey gibi kahraman komutanların yanında, tek mermi atmadan filikaya binerek kaçan komutanlar da vardı. Bunlardan bazıları Sinop'a 20 saat mesafedeki Boyabat'a kadar gitmişti. Yaralı olarak gemide kalan filo komutanı koramiral Osman Paşa Ruslara esir düşmüştü.

İstanbul'daki Tepkiler

1565'deki başarısız Malta Seferi gibi Sinop felaketi de unutturulmak istendi. Sinop hezimetinden dolayı kimse ne övgü işitti ne de azar, belli ki kaderin bir hükmü sayılmıştı. Bu feci muharebeden kurtulan üç yarbay, bir binbaşı, üç kıdemli yüzbaşı, dört teğmen, iki mühendis İstanbul'a gelebilmişlerdi. ⁵İhtiyatlı kaptanlar birkaç ay evde oturup aylıklarını tam olarak aldıktan sonra gene eski itibarlarını kazandılar. Basiretli ve tedbirli Sinop Valisi de ertesi yıl daha kazançlı bir vilayete atandı. Ancak komutanı makine dairesine kaçan geminin kahramanca çarpışan ikinci kaptanı unutuldu. Felaket, Gerze'ye kaçan Taif vapurunun 2 Aralık günü İstanbul'a gelmesi ile duyuldu. Sinop'tan başka hiçbir haber yoktu. Osmanlı hükümeti durumu yerinde görmek için Sinop'a gemi göndermeye bile korkuyordu. Sonunda İstanbul'da bulunan İngiliz ve Fransızlardan yardım istendi. 4 Aralık günü biri İngiliz diğeri Fransız olmak üzere iki gemi yola çıkıp 50 saat sonra Sinop'a vardılar. İngiliz gemisinde bulunan amiral Slade'in kaleminden manzara şuydu: **Körfezin kıyısı gemilerin enkazı ve binlerce ölüyle doluydu. Her şey darmadağın olmuştu. Tek bir direk dik durmuyordu, tek bir kereste sağlam kalmamıştı. Sinop kasabasının her tarafı harap, karmakarışık. Ruslar filo komutanı dâhil 5 subay ve 150 eri esir almışlardı. Kasabaya dönmüş olan Vali Hüseyin Paşa kendisini mazur göstermeye çalışıyordu. Müslüman Mahallesi tamamen mahvolmuştu. Kaçan subaylar Sinop'ta kalmış olsalardı. En azından yaralıları toplayabilir, bir kısmını kurtarabilirler ve şehitlerine sahip çıkabilirlerdi. Fırınlar kapalıydı. Yiyecek bulunmuyordu. Gelişimiz biraz nizam ve güven duygusu verdi. Kasabanın köşe bucağındaki 13 Osmanlı deniz subayı ile 120 eri topladık ve bunları yapacağımız işlerde kullanmaya başladık. İlk işimiz yaralılara bakmak olmuştu. Kahvehanelerde yaralı ve azap içinde 100 den fazla er bulduk. Bir kısmı can çekişiyordu. Yanan Osmanlı filosundan kurtulmuş iki cerrah, bir Polonyalı ile bir Ermeni bunlara bakıyordu. İlaç yoktu. Sargı yoktu. Zavallı deniz erleri yattıkları yerden beni gördükçe seviniyorlardı ve *Hos geldin baba! Şimdi kurtulduk!*⁶ diyorlardı. İngiliz ve Fransız gemilerinin doktorları ve cerrahları işe koyuldular. Birçoğunun bacak ve kollarını kestiler. Bizim Sinop'a geldiğimiz duyulunca etraftaki köylerden de yaralılar getirildi. İki Osmanlı doktoru ile iki Osmanlı deniz subayı ve 10 eri Sinop'ta bıraktık. Lazım olan aletleri, sarguları ilaçları da verdik. Yola dayanabilecek bazı yaralıları gemilere alarak İstanbul'a döndük. Tophane önüne gelindiğinde Babiali'den**

⁵ Risale-i Mevkute-i Bahriye c. IV, s.531

⁶ Türk deniz kuvvetleri geleneğinde erler komutanlarını baba olarak görürler

bir haber geldi. Halkın görmemesi için karanlık basıncaya kadar yaralılar gemiden çıkarılmayacaktı. ⁷ Altı gün sonra hala kıyılarda cesetlerin durması insanlık adına kabul edilebilecek bir şey değildi. Valisi ve Müslüman ahalisi kaçan bir kasabada ölümlerle kim ilgilenenecekti? Tümamiral Hüseyin Paşa deniz kıyısına gelebilmiş, fakat orada vefat etmişti. Mezarı, Ada Mahallesi'nde bulunan Seyit Bilal türbesinin bahçesindedir. Osmanlı donanmasının danışmanı Amiral Slade, İstanbul'a dönünce Babıali'de durumu nazırlara anlattı. Nazırlar bu olayı kayıtsızca dinlediler. Sadece, Sinop Valisinin kaçışına tepki gösterdiler. Ama valinin Hariciye nazırı Reşit Paşa ile çalışmışlığı vardı. Naifçe dedi ki; **ne yapsın top gülleleri önünde duramazdı ya!** Bu söze sert ve hiddetli bir bakışla sessiz bir cevap veren Sadrazam Giritli Mustafa Paşa birkaç hafta sonra görevden alındı. Yerine Reşit Paşa sadrazam oldu. Slade henüz sözlerini bitirmemişti ki, nazırlardan biri sevinç içinde odaya girdi ve Kastamonu'dan bir tatar (ulak) aracılığı ile gelen, Sinop'ta Osmanlı filosunun iki gemi kaybederek Rus donanmasını kaçmaya mecbur ettiği haberini getirdi. Kalan 10 gemi neredeydi acaba? Kimse bunu sormamıştı. Osmanlı donanması ilkbahara kadar Karadeniz'e çıkmama kararı aldı. Babıali, Sinop felaketinden sonra milletin tepkisini yatıştırmak amacıyla özel bir komisyon kurdu. Kaptan Paşa altındaki paşaları suçlu çıkardı. Onlar da toplu olarak kaptan paşayı suçladılar. Gemi komutanları da kaptan paşaya cephe aldılar. Sonunda Kaptan Paşa olan Mahmut Paşa azlolundu. Bolu'ya gönderildi.

İlk Müslüman – Hristiyan İttifakı

Kırım Harbinin bir başka özelliği de Osmanlı Devletinin Batı ile yaptığı ilk savaş ittifakı olmasıdır. Bu bağlamda anılan ittifak NATO'nun tohumu olarak nitelendirilebilir. Bütün topraklarında giderek zayıflayan Osmanlı devletinde çeşitli sebeplerle isyanlar çıkmaktaydı. Osmanlı- Batı ittifakı da bu isyanlardan birinin sebebi olmuştur. Kırım Harbi'nin başında Mekke Şerifi Abdülmuttalib Efendi, Osmanlı Devleti'ne isyan teşebbüsünde bulunmuştur. Gerekçesi ise İngiliz ve Fransızlar ile Ruslara karşı müttefik olan Türklerin Hristiyanlarla ittifakları dolayısıyla mürtedi oldukları savıdır. Mekke Şerifi, Hristiyanlarla anlaşan Osmanlı Türklerinin dinden döndüklerini ancak bunu ilan etmediklerini, yakında edeceklerini propagandası ile Hicaz'da isyan etmiştir. Bu isyan da bastırılmıştır.

Sinop Baskını Kırım Savaşı İçin Çıkarıldı

Sinop trajedisinin stratejik sonucu, Avrupa kamuoyunda yarattığı tepki ve yansımalarla Rusya'ya karşı savaş açılması oldu. İngiltere bu sonucu nasıl sağlamıştı? Sinop'a gönderilen Osmanlı filosunun hem ateş gücü düşük, hem de çoğunlukla düşük tonajlı gemilerden oluşmuştu. Bu filonun Ruslara karşı koyamayacağı ayan beyan ortadaydı. Aslında Sinop'a gitme kararı verildiğinde danışman Amiral Slade ile Babıali, filonun kalyon ve kapak⁸ tipi gemilerden oluşmasını kararlaştırmışlardı. Hazırlıkların bitmesine yakın, Babıali'den kalyonların gönderilmesinden vazgeçildiğini bildiren ikinci bir emir geldi. Kaptan Paşa, inşaallah firkateynlerimize bir şey olmaz dedi. Bu emrin verilmesini kim sağlamıştı? Bu emrin İngiltere büyükelçisinin isteği üzerine alındığı yıllar sonra anlaşılacaktı. İngiliz parlamentosu tarafından yayınlanan parlamento tutanakları ile başka devletlerle yapılan yazışmaları içeren

⁷ A.g.e s. 166-167

⁸ Kapak, ana güvertesinden başka iki alt güvertesinde top bataryası bulunan, daha hafif bir kalyondur. Buna "karaka" da denirdi.

Mavi Kitap'ta bu husus doğrulandı. ⁹ Osmanlı filosu, Rusya'ya savaş açmak için yem olarak kullanılmıştı. Zamanın İngiliz Dış İşleri Bakanı Lord Clarendon, bu olayı Rusların bir meydan okuması olarak değerlendirmiştir. St. Petersburg'a yolladığı notada, "Sinop limanında tecavüze uğrayan yalnız Türk filosu değildir. Sultana ait toprakları her türlü saldırıdan korumayı üzerimize almış bulunuyoruz ve bu vaadimizi neye mal olursa olsun yerine getirme kararındayız" demektedir. ¹⁰ Binlerce kişinin savaş kuralları dışında zalimce katledildiği Sinop felaketi, Avrupa kamuoyunun Ruslara karşı şiddetli bir reaksiyon göstermesine neden olmuştu. Ancak asıl sorunun cevabı daha önemliydi. Asıl soru şuydu; İngiltere neden Rusya ile savaşa girmek istiyordu? Bu sorunun klasik İngiliz stratejik düşünce ve ön görüşüne dayanan çok haklı bir cevabı vardı. Giderek güçlenen ve Boğazları tehdit eden Rus deniz gücü, mutlaka ortadan kaldırılmalıydı. Çünkü Rusya Akdeniz'e inecek ve yakında açılacak Süveyş Kanalı üzerinden Hindistan'daki İngiliz çıkarlarını tehdit edebilecekti. Nitekim Kırım Savaşı sonunda imzalanan anlaşma ile Rus deniz kuvvetleri 15 yıl süre ile saf dışı bırakılmıştı. Bu arada İngiltere'de Kıbrıs'a yerleşmişti. Sinop'ta yok edilen Osmanlı filosu, emperyalist İngiltere'nin stratejik çıkarları yolunda feda edilmişti. Böyle bir baskınla zafer kazandıklarını zanneden Ruslar da aslında kendi çıkarlarına zarar verdiklerini maalesef öngörememişlerdi.

Ruslar Ne Yaptılar?

Ruslar Baskının akabinde başlayan Kırım Savaşında yenildiler. Deniz kuvvetlerinin tamamına yakını kaybettiler. Tersaneleri kapandı. Ancak Ruslar yine de tarihlerindeki bu zaferi her yıl kutlamaya devam ederek, tarih kitaplarında anlatarak bugünkü nesillere aktardılar. Zaferin 150 inci yıl dönümü anısına aşağıdaki pulu bastılar. Sivastopol'ün en güzel meydanına Amiral Nahimov' un da yer aldığı zafer anıtı diktiler.

⁹ Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları s. 150

¹⁰ Lord Stratfor Canning'in Türkiye Anıları Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1999 s. 218.

Sonuç

Bize gelince, bu felakette şehit olanları her yıl dönümünde Sinop şehrinin merkezinde, kenarda kalmış bir şehitlikte anmak kanaatimce yetmez. Bu olayı herkese en azından görsel olarak hatırlatacak şehrin deniz kenarında bir anıt yapılması mutlaka gereklidir. Gençlerimize bu felaketin, siyasi, sosyal ve stratejik arka planını da anlatmak gerekir. Savaştan kaçanların dışında kahramanca çarpışarak şehit olanlara minnet ve şükran borçluyuz.